

Koolieeliku suhted televisiooniga

Kristiina Kruuse

Töös viidi läbi 18 projektiivtehnikaga täiendatud semistruktureeritud intervjuud 4–7-aastaste lasteaiastega Kuressaarest ja Tartust, semistruktureeritud intervjuud vaatluse all olnud rühmade õpetajatega ning fookusgrupi intervjuud lasteaias õpetajatega üle Eesti.

Uuringu tulemustest ilmnes, et televiisori vaatamine on enamikule koolieelikutele loomulik, iseenesestmõistetav ja peaaegu igapäevane osa elust. Lapsed vaatavad televiisorit nii hommikul enne lasteaeda minekut kui ka õhtul pärast lasteaiast koju jõudmist, teinekord isegi oma uneaja arvelt. Lapsed, kes ei vaata telerit üldse või teevad seda väga harva, on erandlikud ning õpetajate sõnul enamasti ka tüüpilisest perest pisut erineva taustaga (näiteks roheline mõtteviisiga) peredest.

Mudilase televalikud

Mudilased vaatavad innukalt lastesaateid, eriti ETV2 kanalilt jooksvaid multfilme, ja peavad neid oma lemmikuteks, eriti tõusid nende seast esile rääkivate autodega animafilm „Autod“ ja multifilm „Ben Ten“ poisist, kes saab imekella abil muuta ennast ükskõik kelleks. Poiste lemmikute hulgas leiabki rohkem jõulisi supervõimetega kangelasi, tüdrukutele meeldivad aga õrnemad, printsessilikud tegelased, nagu näiteks Rapunsel ja haldjad.

Lisaks lasteprogrammile jälgivad mudilased ka täiskasvanute saateid. Näiteks vaatavad pispõnnid meelsasti krimisarju, märulifilme, uudiseid, romantikasarju ja komöödiafilme. Täiskasvanute saateid jälgivad lapsed ennekõike koos vanemate pereliikmetega, olles selgelt oma vanemate tele-

listuste kaastarbijad. Ema-isa eeskuju on teoreetikute meelest kaudselt ka lastele mudeliks, mille põhjal need endagi meediakasutuse harjumused välja kujundavad.

Laste tele-eelistused muutuvad vanusega. Väiksemate, nelja-aastaste laste tele-eelistusse kuulub rohkem lastesaateid ja multfilme. Viies eluaasta on omamoodi murdepunktiks, kus lapsed hakkavad lastesaadete kõrval vaatama kõikvõimalikke muid kogupere- ja täiskasvanute saateid. Viieaastaselt alanud muutus kinnistub veelgi kuue- ja seitsmeaastaselt.

Lihtsustatult ja loovalt

Kui jälgida, mida lapsed telesaadetest aru saavad, selgub, et väiksed televaatajad tabavad saadete, eriti täiskasvanute saadete tuuma ära väga lihtsustatult ja loovalt: „Pehmed ja karvased“ on saade, kus ühed on pehmed ja teised karvased, „Dr House“ on sari, kus onu on tige, ja „Võsareporter“ on saade, kus vaieldakse selle üle, kellel on õigus.

Paljud lapsed jälgivad koos vanematega ka uudiseid, millest neil on kujunenud arusaam kui õnnetusi, hukkunuid, kurjategijaid, kuid ka loomi ja sünnipäevalapsi täis pikitud saadetest. „Issi paneb mõnikord niimoodi üks ja siis tulevad mingid kodu-uudised. Sealt tulevad siuksed autod, autoupumised ja kui tulevad pealuud, siis on siuksed, inimestega juhtunud midagi,“ rääkis nelja-aastane Riin uudistesaaetest.

Teoreetikute meelest on väiksed lapsed uudiste vaatajatena probleemne sihtrühm, sest nad ei saa aru saate žanrist. Niisamuti võivad uudised luua lastele vägivalda ja õnnetuste poole kaldu pildi maailmast, sest uudistes näidatakse enamjaolt päevasündmuste traagikat, mitte seda, mis on maailmas endiselt ilus ja turvaline.

Ohud ja hirmud

„Ja siis see tüüp võttis relva ja hakkas niimoodi trrr-trrr tulistama (teeb tulistamise häält). Siis see sirutas niimoodi ja tõmbas tal jala otsast ära. Kõik oli verine niimoodi.“ (Karl, 6 a).

Televisiooni süüdistatakse sageli lastelt lapsepõlve äravõtmises või võsukeste varakult „vanaks“ tegemises, sest televisioon paljastab lastele liiga varakult täiskasvanulikud teemad. Kõige ekstreemsemad näited eakohatu sisu jõudmisest lasteni olid õpetajate tähelepanekul seotud pornofilmi kättesaadavusega osale lastest ja seksuaalsete stseenide jälgendamisega mängus.

Leebemate näidetena töid õpetajad välja, et meedia avab lastele liiga palju täiskasvanulikke teadmisi, näiteks tõe jõuluvanast. „Nad on sunnitud nii vara nägema asju, mis pole neile mõeldud — paljaid kehi —, ja kuulma, et jõuluvana pole olemas,“ märkis õpetaja.

Televisiooni on peetud tänapäeval ka üheks peamiseks laste unehäirete põhjustajaks. Lapsed töid arvukalt näiteid selle kohta, kuidas telesaadetest nähtud politseinikud, raudrüüdega tegelased ja muud koletised on neid unes jälitanud ja kuidas nad on seepeale nutuga üles ehmunud.

„Ma olen näinud, et politseiauto ajas mind taga ja siis ma öösel hakkasin nutma,“ jutustas seitsmeaastane Kaspar. Eriti ohustatud on unehäirete uurijate Paul Feissi ja Frederick Hogesi sõnul need lapsed, kes vaatavad telerit öhtul vahetult enne magamaminekut või kes jäävad teleri saatel magama.

Kasulikud võimalused

Kuigi märksa rohkem kiputakse rääkima televisiooni ohtudest ja negatiivsetest mõjudest, loob see meedium ka hulga positiivseid võimalusi ning võib olla laste õpikeskkonna täiendaja. Televisioon pakub lastele suurepärasest võimalust avardada oma maailma, näha teisi kultuure, kohti, inimesi, eksotilisi loomi ja tutvuda teemadega, milleni nad vahetus elus ei ulatuks.

Samuti annavad positiivsed õpetlikud lastesaated väärtuslikke moraalseid õppetunde heast-halvast, sõprusest-vaenust. Sellistel positiivsetel moraalsel sõnumitel on mõõdukas mõju ka laste käitumisele. Veel võivad lapsed telesaadete abil täiendada oma sõnavara või avardada juba teadaolevate sõnade tähendust, nagu laste ja õpetajate toodud näited kinnitasid. Televisioon kui meedium ei ole hea ega halb, vaid sel on potentsiaal mõjutada last mõlemat moodi. Millised mõjud esile kerkivad, sõltub õpetajate arvates paljuski täiskasvanute rollist laste teletarbimise suunamisel: sellest, millise sisuga saateid, kui kaua ja mis kontekstis neid lastel lubatakse vaadata.

Mitmetahuline pilt

Uuringus pandi proovile ka laste eneseteadlikkus teletarbijana ning selle põhjal joonistus lapsest kui telerivaatajast mitmetahuline pilt. Ühest küljest ilmnes pilt nutikast ja eneseteadlikust lapsest, kes ei ole ilmtingimata oma vanemate tele-eelistuste passiivne kaastarbija, lapsest, kes oskab teleripulti kasutada ja valdab kanalite valikut, ning lapsest, kes tajub, et teleri vaatamine kujutab ohtu silmadele ja võib häirida tema und.

Sellele vaatamata ei saa öelda, et koolieelik olekski kompetentne meediakasutaja, sest teisalt ilmnes tulemustest ka sellise lapse kirjeldus, kes vaatab vanematega koos ja vahel ka salaja talle suguigi mitte eakohaseid saateid ning kes televisiooni ohtudest tajub vaid väheseid kergemini tuntavaid, mitte varjatud või vähem nähtavaid ohte. Niisamuti ei märka laps telesaadete kasulikke võimalusi.

Seega ei ole laps ei läbinisti nutikas ja eneseteadlik televaataja ega ka täiesti ohupime ja ebakompetentne. Laps on laps: üht-teist ta juba oskab, kuid paljutki veel õpib. Seetõttu ei tasu lapse võimeid meedia kasutajana alahinnata, nagu neid ei tohi ka ülehinnata.